

DOI: <https://doi.org/10.21564/2707-7039.1.275591>

Сергій Максимов, Юлія Разметаєва та Наталія Сатохіна*

Шановні читачі!

Спеціальний випуск журналу присвячено феноменології правового досвіду в цілому та трансформаціям, яких зазнає останній в світі сучасних викликів, зокрема через бурхливий розвиток цифрових технологій.

Рубрику “**Феноменологія правового досвіду**” відкриває стаття *Наталії Сатохіної* (Харків) “Право і дар: феноменологія правового досвіду,” у якій феноменологічна оптика покликана допомогти розкрити специфіку правового як такого в його відмінності від політичного чи економічного, тобто дати відповідь на основне питання філософії права в його феноменологічній версії: “Що являє собою досвід права?” Обрана перспектива дозволяє обґрунтувати ключову тезу авторки: в той час як політичне та економічне ґрунтуються на логіці еквівалента, яка передбачає встановлення балансу виходячи із співвідношення сил або взаємозамінних благ, досвід права є принципово антиутилітарним і підпорядкований радше логіці надлишку, або дару. Більш того, на

---

* Сергій Іванович Максимов, доктор юридичних наук, професор кафедри теорії і філософії права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Україна); член-кореспондент Національної академії правових наук України; головний редактор журналу “Філософія права і загальна теорія права.”

Sergiy Maksymov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law, Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine); Correspondence-member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; Editor-in-chief of “Philosophy of Law and General Theory of Law” journal.

e-mail: s_maximov@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3165-8142>

Юлія Сергіївна Разметаєва, кандидатка юридичних наук, Голова Центру права, етики та цифрових технологій, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Україна); запрошена дослідниця в Уппсальському Університеті (Швеція).

Yulia Razmetaeva, Candidate of Legal Sciences, Head of the Centre for Law, Ethics and Digital Technologies, Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine); Uppsala University Visiting Researcher (Sweden).

e-mail: yulia.razmetaeva@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0277-0554>

Наталія Іванівна Сатохіна, кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри теорії і філософії права, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого (Україна).

Nataliia Satokhina, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor at the Department of Theory and Philosophy of Law, Yaroslav Mudryi National Law University (Ukraine).

e-mail: nataliasatokhina@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2480-9405>

думку авторки, право вкорінене в нашому фундаментальному досвіді, або способі буття у світі, і є не просто одним із аспектів досвіду, а умовою досвіду як такого, позаяк саме право підтримує внутрішню властиву досвіду структуру дару. Разом з тим, – зауважує авторка, – сьогодні, в умовах поширення ринку та властивої йому логіки еквівалентності на всі сфери життя, досвід права, підпорядкований протилежній ідеї, а з ним і досвід як такий, опиняється під загрозою.

Стаття індійського дослідника **Шиви Рахмана** (Калікут) “Людська природа – втілена феноменологічна перспектива,” покликана переосмислити поняття людської природи з екзистенціально-феноменологічної точки зору та ґрунтуючись на цьому підході, пролити світло на деякі проблеми кримінального і пенітенціарного права, зокрема мету покарання та відповідні засоби її досягнення. Спираючись на творчість французького феноменолога Моріса Мерло-Понті, автор обґрунтовує необхідність відмовитись від традиційної дихотомії “розум/тіло” та розглядати людину в її цілісності як агента тілесної (втіленої) діяльності. Відповідно, й людська гідність мислиться як така, що вкорінена в тілесності та між-тілесності, а відтак, передбачає тілесно-орієнтовану стратегію реабілітації людини, яка перебуває в конфлікті з правом. На думку автора, кожна така людина заслуговує на гідне та продуктивне життя на рівні тілесності, що уможливить її перетворення на складову конструктивної між-тілесності, яку ми називаємо суспільством.

Тема людського досвіду як досвіду тілесності та відповідних правових імплікацій розвивається також у статті **Олексія Стовби** (Харків) “Тіло як норма: неklasична онтологія права,” у якій одне з ключових понять юриспруденції – поняття правової норми – переосмислено в онтологічному розрізі через звернення до феноменологічної філософії. Автору ідеться про те, як норма права існує в житті, а не на папері чи в уявленнях теоретиків. Зокрема, він стверджує, що первісним обмеженням людської поведінки у соціумі є не абстрактні норми позитивного законодавства чи природного права, а жива тілесна співприсутність існуючих поряд людей: саме присутність Іншого у спільному бутті зі мною стає мірою моїх вчинків. Відтак, тіло стає на місце позитивно-правової чи природної норми права, в буквальному сенсі слова втілюючи у собі приписи дозволеної, належної чи потрібної поведінки. Таким чином, – вважає автор, – людське тіло містить у собі як гіпотезу, так і диспозицію і санкцію, а тому перетворюється на генуїнний модус буття норми права.

Львівська дослідниця **Ірина Бесага** у своїй статті “Методологічне значення категорії ‘правомірного очікування’ Вернера Майхофера для судової практики Верховного Суду” використовує ідеї німецького філософа-екзистенціаліста Вернера Майхофера для аналізу актуальної практики Верховного Суду щодо тлумачення та застосування концепції “правомірних очікувань.” Зокрема, на думку авторки, запропонована філософом ідея “розумного”/“природного”/“правомірного” очікування та правості й необхідності захисту такого очікування, яке виникло у результаті усталеної та бажаної або допусти-

мої поведінки у соціальному співсвіті, однак не підкріплено законодавчою нормою, могла б стати доктринальною основою застосування концепції правомірних очікувань Верховним Судом та сприяти уніфікуванню розуміння категорії правомірного очікування у судовій практиці.

Рубрика “**Цифрові технології, людський досвід і право**” стала продовженням двох міждисциплінарних семінарів, присвячених питанням права, технологій, довіри та людських відносин у цифрову епоху, до учасників яких пізніше приєдналися інші автори, які розкрили окремі аспекти загальної тенденції, що полягає у радикальній трансформації людського досвіду під впливом цифрових технологій. Ідеться, зокрема, про поступове зникнення із структури досвіду таких, здавалося б, суто людських його складових, як мислення та дія. З іншого боку, самі технології стають все більш автономними і незалежними від втручання людини. Такі поняття, як свобода волевиявлення, самоусвідомлення і самовизначення, стають занадто розмитими, щоб служити визначальними критеріями правової суб’єктності, а коло потенційних носіїв автономії стає все ширшим. Водночас ідеї автономії, вчинку та відповідальності залишаються фундаментом сучасних правових інститутів. Однак чи не став цей фундамент занадто крихким, щоб і далі утримувати грандіозну будівлю права? Саме над цим питанням розмірковують автори у представлених тут статтях.

Ця рубрика розпочинається зі статті *Юлії Разметаєвої* (Харків) “Думки та алгоритми: довіра, нейтральність і легітимність,” яку присвячено примарним у цифрову еру можливостям залишатися агентами, що самостійно визначаються і керують своєю поведінкою. Авторка фокусується на питаннях маніпуляції думками й діями, які особливо успішно здійснюються за допомогою алгоритмічних технологій. Спираючись на концепцію автономії, вона показує, що у повсякденному досвіді люди все менше здатні відокремлювати власні інтереси від нав’язаних, а у досвіді права відбувається зміщення владного балансу й перерозподіл легітимності.

У статті *Маргарити Бйоніг-Ліпцин* (Цюрих, Швейцарія) “Громадська довіра до обчислювальної техніки: аналіз довіри та цифрових технологій у рамках конституціоналізму” досліджується те, яким чином нинішня культура довіри до обчислювальної техніки в певній спільноті є результатом десятирічних проектів конституювання громадянина та громадськості за допомогою інформаційних технологій. Перспектива конституціоналізму в сфері науки, технологій і суспільства використовується для того, щоб показати, що значить бути людиною у цифрову еру. Три аспекти суспільної довіри вказують, в яких вразливих місцях конституційних порядків, що складаються із взаємодії правових, технічних і антропологічних факторів, люди можуть втручатися та формувати або зміцнювати поточний стан довіри. Авторка підкреслює, що бачення цифрових технологій як таких, що руйнують або таких, що зміцнюють довіру, збіднені й надто детерміністичні, тоді як первинними мають бути соціальні зв’язки й ті практики та культури, що вже склалися у суспільствах.

Перспективи одного з прав людини і водночас людської цінності обговорюються у статті **Петра Сухорольського** (Львів) “Майбутнє приватності крізь призму теорії постнормальності,” де приватність вписується в характеристики стану, який виходить за межі звичних уявлень і минулого досвіду. Автор показує, як складність, хаос і суперечності, що є ключовими ознаками постнормальності, відбиваються на приватності, та як спроби залишити минулі підходи до її захисту на тлі феномену штучно сконструйованої нормальності приречені на провал. Він стверджує, що перспективи ефективного захисту приватності залежать передовсім від того, наскільки ми зможемо налаштувати в інтересах прав людини такі регулятори як ринок, архітектура та соціальні норми, а також від того, наскільки успішними будуть децентралізація та посилення автономності на різних рівнях.

Тема захисту персональних даних та ідентифікації піднімається у статті **Дар’ї Булгакової** (Упсала, Швеція) “Унікальна ідентифікація людини відповідно до статті 9 (1) (2) GDPR,” яка висвітлює проблеми, що породжені масштабним використанням цифрових біометричних технологій. У світлі європейського законодавства авторка аналізує ризики для процесу обробки даних особи та ризики, що виникають після такої обробки, одночасно вимальовуючи більш широку перспективу загрози для унікальних характеристик людини. Уточнюючи поняття суб’єкту та об’єкту обробки даних, дослідниця пропонує дати чіткі визначення та надати правовий захист таким характеристикам, що дозволить фізичним особам краще контролювати свої дані та керувати ними.

Стаття **Коннора Хокінга** (Атланта, США) та **Валерії Сич** (Харків) “Чи зменшить генна інженерія уподобань дитини її автономію?” піднімає питання моралі при редагуванні геному. Автори звертаються до дилеми прищеплення “морально правильної поведінки” та збереження автономії особи. Послідовний розгляд переваг і недоліків потенційної генної корекції неморальних уподобань приводить до того, що наслідки будуть різними, залежно від того, яку з концепцій автономії обрано: “екстерналістську” чи “інтерналістську.” Стаття пропонує критерії, за яких навіть суттєві втручання батьками в майбутні неморальні уподобання дітей можна було би виправдати, зокрема критерій здатності агента до раціонального мислення та обговорення.

У рубриці “**Переклади**” пропонуємо увазі читача статтю канадських філософів права **Осбйорна Мелкевіка та Б’ярна Мелкевіка** (Квебек, Канада) “Дві концепції гідності: Про занепад свободи волі у праві.” Принагідно вітаємо нашого постійного автора та члена редакційної колегії Б’ярна Мелкевіка з 70-річчям і бажаємо йому міцного здоров’я та творчого натхнення. У статті досліджується радикальна зміна, що її ми можемо спостерігати в сучасному юридичному розумінні гідності. Зокрема, проаналізовано дві ключові теорії гідності: “теорію гідності, засновану на свободі волі,” яка асоціюється з Імануїлом Кантом, і “теорію гідності, засновану на добробуті,” яку нещодавно відстоював Алан Дживірт. На думку авторів, сучасний перехід від першої до другої теорії є проблематичним, по-перше, оскільки він є проявом занепаду свободи

волі в наших правових системах, і, по-друге, тому що теорія гідності, заснована на добробуті, часто прирікає на поразку сама себе. Відповідно стверджується, що ми повинні повернутися до теорії свободи волі, відповідно до якої раціональні люди мають бути самі собі законодавцями, і що сфера законодавчої діяльності повинна бути обмежена міркуваннями гідності.

Наступний номер журналу буде присвячено темам “Право і світ. Мир і право” і “Європейські цінності та конституційне судочинство.” Запрошуємо авторів до співпраці!